

knihy – nejen co se chronologie týče – představuje pronikavá studie Radmily Švaříčkové-Slabákové. Na základě dotazníkového šetření postojů ke šlechtě i rozhovorů se šlechtici samotnými se snaží odpovědět na otázku, proč se „šlechtu nepodařilo vymazat z naší paměti, že nezmizela v propadlišti dějin, jak tomu chtělo takřka celé 20. století?“ Vysvětlením je *mýtus*, který se po staletí utvářel a který je udržován jak většinou společností, tak i šlechtou samotnou. Tento mýtus je spjatý s emocionálním vnímáním (ať již s negativními či pozitivními konotacemi – šlechta lupičská, odrodilá a zbohatlická versus šlechta šlechtná, spásná a morálně zásadová) a váže se k archetypickým obrazům v našem nevědomí, což podporuje jeho životaschopnost. Jen jako kuriozitu dodejme (v souvislosti s první přímou prezidentskou volbou, která proběhla krátce po vydání knihy), že pro většinu respondentů uvedeného šetření by bylo nepřijatelné hlasovat ve volbách pro šlechtice, neboť ten je neslučitelný s demokracií – patří prostě jinam.

Epilog knihy představují dva příspěvky pod poněkud matoucím názvem *Závěrečná shrnutí*, neboť ve skutečnosti přibližují obraz šlechty v raném novověku (Tomáš Knoz) a v 19. století (Jan Županič). Knoz se ve studii *Co je šlechta (v raném novověku)* snaží podat definici na základě dobových chval a kritik šlechty, výsledek však díky velmi omezenému výběru pramenů – zejména v případě kritických hlasů – působí jen jako nástin možného řešení.

Podat resumé knihy není jednoduché. Jednotlivé studie jsou povětšinou velmi kvalitní a je znát, že jejich tvůrci předložili výsledky či shrnutí dlouhodobého studia. Lze však litovat absence jednotící linie či alespoň společných otázek, které se u této knihy, na rozdíl od jiných tzv. kolektivních monografií, přímo nabízely. Pokud se nepokusíme odpovědět na otázku, co dělalo šlechtu šlechtou v té které době, těžko můžeme uchopit celý fenomén napříč stoletími. Tím nemá být řečeno, že podobné tázání v knize zcela chybí – v řadě příspěvků je problematizováno velmi umně, celkový obraz si nicméně musí čtenář učinit z jednotlivých fragmentů sám. Lze se obávat, že pokud to nebude specialista na dějiny šlechty, půjde mu to velmi ztuha. Kniha by si rozhodně zasloužila nějaký shrnující text – vstupní slovo Josefa Války, které se ale neopírá o prezentované příspěvky, ho nemůže nahradit.

Velmi konfuze v knize působí terminologie spojená se šlechtou, kterou každý autor používá dle svého (před)porozumění. Je logické, že sémantické pole jednotlivých pojmů se dobově lišilo a liší se i ve výzbroji dnešních historiků

(např. aristokracie, rytířstvo, nižší šlechta, nová šlechta), nicméně právě proto je terminologickým otázkám třeba věnovat zvýšenou pozornost. Pokud je jeden pojem, jako např. aristokracie, v knize tematizován ve čtyřech různých významových rovinách a v dalších studiích je používán jako stylistická náhrada všudypřítomného pojmu šlechta, musí být čtenář zmaten. Přitom o vhodnosti leckterých termínů lze pochybovat a právě taková kniha může být ideální příležitostí k diskusi. Nebylo by např. pro pozdní středověk vhodné opustit oblíbené, nicméně kontradiktorní sousloví válečnická aristokracie, když pojem aristokracie charakterizuje v pozdějších (a dodejme i předešlých) obdobích všechno ostatní, jen ne vojenského zbohatlíka? Je mi jasné, že vydavatelé nemohou unifikovat pojmosloví jednotlivých autorů, nicméně pro lepší porozumění by zde byla namísto alespoň ediční poznámka.

Publikace představuje první pokus překročit při výzkumu nobility chronologické hranice jednotlivých historických epoch. Najít společnou řeč se sice úplně nepodařilo, to nicméně nesnížuje sympatie k tomuto pokusu a vysokou úroveň většiny studií, které jako celek určitou výpověď o „šlechtě v proměnách věků“ dávají.

ROBERT NOVOTNÝ

Mateusz GOLIŃSKI, *Przy wrocławskim Rynku. Rekonstrukcja dziejów własności posesji. Część 1 (1345–1420)*, Wydawnictwo Chronicon, Wrocław 2011

356 s., ISBN 978-83-932771-3-1

Polská historiografie má v sociotopografických výzkumech dlouholetou tradici, jejíž počátek lze klást již do poloviny sedmdesátých let minulého století. Za více než čtyřicet let spatřilo světlo světa velké množství prací, které se liší jak úhlem svého zaměření, tak zejména metodologickým přístupem. K dnes již tradičním polským badatelům v tomto odvětví patří bezpochyby Mateusz Goliński, který se v nejnovější monografii zaměřil na trhy nebo jiné převody nemovitostí na hlavním vřatislavském náměstí – tzv. Rynku. Při svých výzkumech se opíral zejména o údaje, které obsahují vřatislavské soudní knihy s trhovými zápisy, jejichž řada byla založena roku 1345. Tyto knihy spolu s dochovanými listinami přinášejí 1320 zápisů,

proto došlo k rozdělení zpracovávané pramenové materie do dvou samostatných publikací s mezníkem v roce 1420. Autor se však neomezil pouze na písemné prameny, ale s použitím závěrů archeologických a stavebněhistorických výzkumů nastínil také stavební vývoj na jednotlivých městských parcelách.

Pokus o „totální“ interdisciplinární sociotopografickou sondu odpovídá i struktura publikace. Rozčleněna je na čtyři základní části, které korespondují s jednotlivými domovními frontami Rynku, vymezenými na základě světových stran. Goliński postupuje podle za sebou jdoucích domovních bloků, které přiléhají k náměstí a jež vymezují z náměstí vyběhající ulice. Uvnitř domovních bloků následně rozebírá všechny domy. Tento postup vedl k tomu, že se publikace v podstatě rozpadá na jednotlivá „hesla“ (domy), která mají svoji pevně danou strukturu. Nejdříve se čtenář seznámí se stavebním utvářením daného městiště. U každého z nich se na základě hmotných a ikonografických pramenů dozví o stavebních proměnách zde stojících domů. Poté následuje přehled majitelů s odkazem na příslušné folio, kde se zápis v té které knize nachází. Připojený text je vlastně spojením krátkých biografí jednotlivých významných majitelů, v jejichž rámci jsou zároveň společensky hierarchizováni. Orientaci usnadňují přiložená jednoduchá schémata, která zachycují polohu domů (podle čísel popisných) vzhledem k náměstí a přiléhajícím komunikacím.

I přes relativně krátký sledovaný úsek ukazují vratislavské soudní knihy velkou dynamiku uvnitř trhu s městskými nemovitostmi a zejména značnou mobilitu měšťanů, kteří pocházeli z nižších vrstev městské společnosti. Poměrně častý převod majetku se netýkal pouze domů, ale i městišť nebo jejich částí. Je zajímavé, že lze vysledovat poměrně značné rozdíly mezi jednotlivými úseky náměstí. Zatímco na západní straně dosahovala průměrná délka držby nemovitosti jedním majitelem 21,8 roku (s medianem 7 let), severní strana v průměru pouze 12,3 roku (s medianem 7 let). Podle autora oba ukazatele potvrzují rozdíly mezi majiteli domů na náměstí. Zjištěná delší doba vlastnictví na západní a jižní frontě odpovídá tomu, že zde byli usazeni zejména zámožní obchodníci. Naopak východní a severní fronta, kde docházelo mnohem častěji k prodeji zdejších nemovitostí, byla osazena vedle obchodníků také živnostníky a řemeslníky. Zkoumání Rynku tak potvrzuje závěry starší literatury, která hovoří o tom, že v řemeslně specializovaných částech města nebo ulicích docházelo častěji k prodeji nemovitostí,

z čehož se v odborné literatuře obecně usuzuje na vyšší mobilitu středních vrstev městského obyvatelstva.

Podle zjištění M. Golińského se majetek vládnoucí vrstvy – vratislavského patriciátu – soustředil ve východní nebo jižní frontě, tedy přímo naproti, nebo pokud možná co nejbližší radnici. Je zde zřejmá závislost sociálního a majetkového postavení uvnitř městské společnosti na vlastnictví konkrétních prestižních objektů na centrálním náměstí. Toto byl také důvod nižšího cenového ohodnocení většiny domů stojících na dalších renomovaných nebo prestižních místech, nicméně svojí polohou hůře situovaných vůči centru městské správy. Zcela unikátní jsou – zejména ve srovnání s nízkou výpovědní hodnotou dochovaných domácích písemných pramenů – zjištění dalšího opakujícího se fenoménu. Politický, majetkový nebo společenský vzestup vratislavských měšťanů byl vzápětí doprovázen zakoupením odpovídající domovní rezidence na náměstí. Z celkového počtu 65 zde koupených domů, které sloužily jako obydlení radním nebo přísežným, lze ve více než 37 případech hovořit o tom, že k jejich nákupu došlo v souvislosti s prvním vstupem daného jedince do městské rady. V dalších 13 případech proběhl nákup s nejvýše jednorocním pozděním.

Oproti například Starému Městu pražskému nelze ve Vratislavi prokázat postupně pronikání zámožných řemeslnických mistrů nebo živnostníků do lukrativních městských částí. Jejich poměr zůstal po celé sledované období v rovnováze. U domů na náměstí, v jejichž držení se připomínají řemeslníci, lze doložit, že je ve sledovaném období buďto nepřetržitě vlastnili vykonavatelé různých živností, případně se jednalo pouze o řemeslnické nájemníky ve velkých patricijských domech. Podobně jako v některých českých a moravských městech se také ve Vratislavi u zámožných rodin setkáváme s nákupem více domů, které slouží jako výhodná investice, a hlavní příjmy jim plynou zejména z nájmu. Uvnitř nebo v zadní části parcel se nacházely části domů (či samostatné přístavky), v nichž pobývali nájemníci. Vratislavské soudní knihy však nezachycují pouze trhy, ale prozrazují ledacos rovněž o městské každodennosti. Také vratislavští měšťané se nejčastěji dohadovali o průběhu a údržbě společných zdí, odtoku dešťové vody, budování nových oken, která ústila na sousedův dvůr, nebo ohledně odpadních jímek. Součástí domů bylo v zadních částech parcel hospodářské zázemí jako stáje nebo kuchyně, často se zde nacházela také studna.

Anotovaná publikace se více než ucelené monografie podobá encyklopedii či hesláři jednotlivých domů a jejich majitelů na vratislavském Rynku, čímž se neliší od řady podobných sociotopografických publikací. Ty se často stávají v podstatě jen obtížně čitelnými velkými soubory shromážděných dat. Otázkou zůstává, zda lze podobné obrovské množství pramenných zápisů zpracovat i jiným, „živějším“ způsobem bez ztráty vědecké relevance. Dle mého soudu se dnes nabízí ideální možnost publikování podobných výzkumů formou elektronické databáze, která by umožnila oprostit text jak od pouhého výčtu velkého množství shromážděných údajů, tak rozsáhlého poznámkového aparátu. Striktní členění knihy na jednotlivé kapitoly věnované domům na náměstí sice činí knihu přehlednou, na druhou stranu zřejmě bylo jednou z příčin, proč jsou v některých ohledech řešeny pouze detaily, aniž by došlo k obecnějšímu vyhodnocení. Týká se to například také chvályhodně zapojených stavebněhistorických výzkumů, s jejichž pomocí autor rekonstruuje některé stavební změny uvnitř nebo mezi jednotlivými parcelami. Naproti tomu chybí snaha o nastínění alespoň základní typologizace vratislavských středověkých domů, která by mohla mimo jiné napomoci pochopení jejich složitého stavebního vývoje ve sledovaném období.

Knihla Mateusze Golińskiego ukazuje, jak důležitým pramenem mohou být na první pohled nezajímavé soudní knihy s trhovými zápisy pro utváření společenského a topografického obrazu pozdně středověkého města. Detailní mikrohistorický výzkum Rynku autorovi umožnil formulovat jasné a leckdy i překvapivé závěry, které nabízejí konfrontovat situaci ve Vratislavi s dalšími polskými, ale i jinými středoevropskými městy. Vzhledem k charakteru a množství pramenů dochovaných v domácích archívech však bohužel není možné pomýšlet na podobné výzkumy až na několik vzácných výjimek pro Čechy a Moravu.

MARTIN MUSÍLEK

Svätý Vojtech – svätec, doba a kult,
edd. Jaroslav NEMEŠ – Rastislav
KOŽIAK, Chronos, Bratislava 2011

228 s., ISBN 978-80-89027-35-4

Svatý Vojtěch sice nesehrál v dějinách středověkých Čech a Moravy tak stěžejní roli jako sv. Václav, přesto se řadí mezi patrony země a důležité světce. Na území dnešního Slovenska (a obecně v Uhrách) nikdy tak důležitou roli nehrál, i tak je však zajímavé podívat se, jakým způsobem tohoto světce reflektují slovenští historikové. Nepřekvapí, že většina studií se věnuje zkoumání možných vazeb sv. Vojtěcha na Uhry. Děje se tak v rovině Vojtěchova života, v souvislosti s jeho pozdějším kultem ve středověku a novověku, ale i prostřednictvím rozboru reflexe možných vazeb sv. Vojtěcha k Uhrám v moderní historiografii.

První oddíl je věnován vazbám sv. Vojtěcha k Uhrám. Úvodní příspěvek Richarda Marsiny *Sv. Vojtech a Ostrihom* se zamýšlí spíše nad doklady vojtěšského kultu v patrociniích a v liturgických knihách uherských biskupství. Nepočtenost souboru kostelů zasvěcených sv. Vojtěchovi – maďarskými badateli uváděný počet třináct autor ještě rozšiřuje o další tři doklady – podle Marsiny svědčí o užívání vojtěšského patrocinia spíše v prvních desetiletích 11. století. Přesto lze, jak Marsina ukazuje ve stručném přehledu, považovat sv. Vojtěcha za významného uherského světce; dokládá to zastoupení svatovojtěšských čtení a martyrologických záznamů takřka ve všech misálech a breviářiích, jež vznikly na území dnešního Slovenska. Příspěvek Vincenta Múcsky *O misii Bruna z Querfurtu v Uhorsku* je jediným textem sborníku, jenž se věnuje osudům některého z Vojtěchových souputníků. Autor se v cenném analytickém textu zamýšlí jednak nad Brunovým itinerářem, jednak nad identifikací černých, respektive bílých Uhrů. Nakonec dospívá k názoru, že za přívlastek „černý“ vděčí část Uhrů svému pohanství.

V následujícím oddílu *K počiatkom svätovojtěšského kultu* se čtyřice autorů věnuje primárně úvahám o nejstarších pramenech. Anna Pobóg-Lenartowicz představuje ve svém kompilačním příspěvku nejstarší svatovojtěšské legendy, tj. Římskou legendu, dnes spojovanou spíše s Lutychem, legendu Brunona z Querfurtu a *Passio*